

Мундарижа

Иқтисодиёт назарияси

Шеркул ШОДМОНОВ, Одилжон ХАМИРАЕВ,
Бекзод МАМАРАХИМОВ. Маҳсулот нархи ва наф даражаси
иқтисодий категориянинг диалект бирлиги сифатида 3

Саноат

Дилфуза МАХМУДОВА. Тўқимачилик саноати корхоналари
иқтисодий салоҳиятини оширишнинг замонавий
механизм ва дастаклари 8

Сугурта

Акрам ЯДГАРОВ. Қишлоқ хўжалиги экинларини сугуртавий
ҳимоялаш озиқ-овқат хавфсизлигини таъминлашнинг
муҳим омили сифатида 11

Ислоҳот

Ширин ФАЙЗИЕВА.
Чорвачилик ривожланишида ислоҳотлар аҳамияти 14

Бошқарув ҳисоби

Муроджон МАМАТКУЛОВ.
Сув таъминоти ва канализация корхоналарида
логистик харажатлар бошқарув ҳисобини такомиллаштириш 18

Нигоҳ

Шерали ОЧИЛОВ, Гулруҳ ХАСАНОВА, Алишер ТАҒОЕВ.
Аҳоли сонини прогноزلаш масаласини ҳосила
функциясини қуриш ёрдамида амалга ошириш 21

Молиявий салоҳият

Шаҳноза ТОЖИБОЕВА, Сухробжон РАҲМОНОВ.
Иқтисодиётни ривожлантириш шароитида корхона
молиявий салоҳиятини баҳолаш 25

Минтақа иқтисодиёти

Сарсенғали БАЙЖАНОВ, Ажинияз ЗАРИКЕЕВ.
Минтақанинг комплекс ривожланишига
турли омилларнинг таъсири 29

Маркетинг

Мавлуда ТАИРОВА, Азиза ДҮСТОВА, Нозима ҚОДИРОВА.
Туристлик корхоналар фаолиятида маркетингдан
фойдаланиш масалалари 32

Рақамли иқтисодиёт

Ўқтам ХАЙИТМАТОВ, Шавкат ДЖУМАНИЯЗОВ,
Фахриддин УМАРОВ, Хамида ХАСАНОВА.
Рақамли иқтисодиётни ривожлантиришда буюмлар интернет
технологияларидан самарали фойдаланиш 35

Инновация

Шерали МАМАТҚОБИЛОВ.
Ўзбекистон иқтисодиётида аграр тармоқни инновацион
ривожлантириш истиқболлари 40

Статистика

Гулам ЭРНАЗАРОВ.
Уй-жой коммунал хўжалиги фаолиятини статистик баҳолаш 45

Хорижий тажриба

Нилуфар САПАЕВА.
Минтақада инфратузилмани
ривожлантиришнинг чет эл тажрибаси 48

Таҳлил

Тимур ИСМАИЛОВ. Қорақалпоғистон Республикасида
сугуриладиган тупроқлар унумдорлигини баҳолаш 54

Экологик туризм

Азиз ҚОДИРОВ. Экологик туризмни ривожлантиришда
хаалқаро туристик ташкилотларнинг ўрни 57

Стратегия

Олимжон БОЙТЎРАЕВ, Хулқарбону ЁҚУБЖОНОВА.
Фарғона водийсида туристик объекларни бошқаришда
узвийлик стратегияси 61

Хизматлар соҳаси

Шаҳрибону ЮЛДОШЕВА. Уй-жой коммунал хўжалиқларида сервис
хизматларининг ўрни ва уларнинг самарадорлигини
ошириш имкониятлари 66

Қишлоқ хўжалиги

Жонибек ФАРМАНОВ. Қишлоқ хўжалигини
ривожлантириш – озиқ-овқат хавфсизлигини
таъминлашнинг энг асосий омили 71

Енгил саноат

Ғофуржон МАДИЁРОВ, Дилдора СУЛТОНОВА.
Енгил саноат маҳсулотлари бозори ва
унинг ривожланиш хусусиятлари 74

Долзарб мавзу

Назokat АХМЕДОВА. Медиарежалаштириш – корхона
брендни тарғиб қилишнинг муҳим дастаги сифатида 77

Содержание

Развитие почтовой связи

Зухра ОТАКУЗИЕВА. Основные направления развития
системы почтовой связи в Узбекистане 80

Экономика и экология

Шохиста МУРАТОВА.
Вопросы обеспечения экономико-экологической
безопасности продукции промышленных отраслей 83

Управление персоналом

Дилдора ЖАЛОЛОВА. Внутренний маркетинг и маркетинг
персонала 88

Цифровая экономика

Шаҳноза НУРУЛЛАЕВА, Саодат САЙДУЛЛАЕВА.
Финансовые инновации в процессе трансформации
цифровой экономики 95

Электронная коммерция

Гулбаҳар СОЛИЕВА, Равшан МАВРУЛОВ,
Умиджан СУЛТОНБОЕВ. Цифровая трансформация
электронной коммерции в условиях пандемии 98

Вопросы маркетинга

Замира МУСАЕВА. Стратегия маркетинга – инструмент
управления организацией 102

Региональный бюджет

Надира ЮЛДАШЕВА.
Вопросы укрепления доходной базы местных бюджетов 107

Digital economy

Komiljon TUYCHIEV.
The internet as a marketing environment and its role in
improving the effectiveness of service promotion 113

ТАҲРИР КЕНГАШИ | РЕДАКЦИОННЫЙ СОВЕТ

ТАҲРИР КЕНГАШИ РАИСИ | ПРЕДСЕДАТЕЛЬ РЕДАКЦИОННОГО СОВЕТА

Қаландар АБДУРАҲМОНОВ

ЎзР ФА академиги, иқтисодиёт фанлари доктори, профессор
академик АН РУз., доктор экономических наук, профессор

ТАҲРИР КЕНГАШИ АЪЗОЛАРИ | ЧЛЕНЫ РЕДАКЦИОННОГО СОВЕТА

Z. Kliment LAZARASHVILI (Климент ЛАЗАРАШВИЛИ), MBA, JD, PhD.

Georgian international University президенти (АҚШ)

Президент Georgian international University (США)

Gerhard FELDMAYER (Герхард ФЕЛДМАЙЕР)

иқтисодиёт фанлари доктори, профессор (Германия)

доктор экономических наук, профессор (Германия)

Masato HIWATARI (Масато ХИВАТАРИ)

иқтисодиёт фанлари доктори, профессор (Япония)

доктор экономических наук, профессор (Япония)

Sung Dong KI (Сунг Донг КИ)

иқтисодиёт фанлари доктори, профессор (Корея Республикаси)

доктор экономических наук, профессор (Республика Корея)

Нагмет АИМБЕТОВ

ЎзР ФА академиги, иқтисодиёт фанлари доктори, профессор

академик АН РУз., доктор экономических наук, профессор

Юрий ОДЕГОВ

иқтисодиёт фанлари доктори, профессор (Россия)

доктор экономических наук, профессор (Россия)

Игорь БУТИКОВ

иқтисодиёт фанлари доктори, профессор

доктор экономических наук, профессор

Фармонқул ЭГАМБЕРДИЕВ

иқтисодиёт фанлари доктори, профессор

доктор экономических наук, профессор

Мухиддин КАЛОНОВ

иқтисодиёт фанлари доктори,

доктор экономических наук

Адҳам БЕКМУРОДОВ

иқтисодиёт фанлари доктори, профессор

доктор экономических наук, профессор

Мухиддин ПЎЛАТОВ

иқтисодиёт фанлари доктори

доктор экономических наук

Дурбек АХМЕДОВ

иқтисодиёт фанлари доктори, профессор

доктор экономических наук, профессор

Бахтиёр ИСЛОМОВ

иқтисодиёт фанлари доктори, профессор

доктор экономических наук, профессор

Баҳодир УМУРЗАКОВ

иқтисодиёт фанлари доктори, профессор

доктор экономических наук, профессор

УЎТ: 330.:336.5(575.1)

Экологик туризмни ривожлантиришда халқаро туристик ташкилотларнинг ўрни Роль международных туристских организаций в развитии экологического туризма The role of international tourism organizations in the development of ecological tourism

Азиз ҚОДИРОВ,
БухДУ мустақил тадқиқотчиси.

Аннотация

Мақолада экологик туризм ривожланишида халқаро туристик ташкилотларнинг аҳамияти ва тутган ўрни ёритилган. Глобал масштабда экотуризм фаолиятини координация қилиш ва унинг ривожланишига қўмаклашиш халқаро ташкилотлар орқали амалга оширилади. Шунингдек мақолада экологик туризм ривожини таъминлашда халқаро туристик ташкилотлар фаолиятини янада такомиллаштириши масалалари ўрганилган.

В статье рассматриваются значение и роль международных туристских организаций в развитии экологического туризма. Координация деятельности экотуризма в глобальном масштабе и содействие его развитию осуществляется через международные организации. Также в статье были рассмотрены вопросы дальнейшего совершенствования деятельности международных туристских организаций по обеспечению развития экологического туризма.

The article covers the importance and role of international tourism organizations in the development of environmental tourism. Coordination of ecotourism activities in the Global scale and promotion of its development is carried out through international organizations. Also in the article the issues of further improvement of the activities of international tourist organizations in ensuring the development of environmental tourism were studied.

Бугунги кунда туризм дунё мамлакатларида миллий иқтисодиётга салмоқли даромад келтирувчи соҳалардан бири бўлиб, жаҳон иқтисодиётида туризмни янада ривожлантиришга катта эътибор қаратилмоқда. Ҳозирда Бутунжаҳон туризм ташкилоти туризмнинг энг истиқболли йўналишлари сифатида саргузашт туризм, денгиз ва сув туризми ҳамда экотуризмни эътироф этмоқда. Бу туризм турлари ичида ёш ва истиқболли йўналишлардан бири экотуризм бўлиб, у ривожланиб келаётганлиги ҳамда сердаромадлиги билан ажралиб туради. БМТнинг Бутунжаҳон туризм ташкилоти маълумотларига кўра, экотуризм ҳозирда туризмни ри-

вожлантиришнинг бешта асосий стратегик йўналишидан бири ҳисобланади.

Мамакатимизнинг бетакрор гўзал табиати, ўзига хос ландшафти, хилма-хил ноёб ўсимлик ва ҳайвонот дунёси, нодир, жаҳоншумул аҳамиятига эга бўлган археологик топиамалари, полеонтологик қолдиқлар, ер юзида кам учрайдиган геологик кесимлар, юзлаб табиий ёдгорликлари туризмнинг ушбу турини ривожлантиришга замин яратади. Шу муносабат билан сўнгги йилларда Ўзбекистонда экотуризмни ривожлантиришга жиддий эътибор қаратилмоқда.

Ўзбекистон республикаси Президенти Шавкат

Калит сўзлар: туризм, экологик туризм, туристик корхона, халқаро туристик ташкилотлар, стратегия.

Мирзиёевнинг Олий Мажлисга Мурожаатномасида “Мамлакатимизнинг бетақдор табиати, миллий кўриқхоналар, тоғли ҳудудларда туризмни ривожлантириш учун катта салоҳият мавжуд. Айниқса, тиббиёт туризми, зиёрат туризми ва экотуризмни ривожлантириш нафақат иқтисодий, балки ижтимоий соҳалар ривожига ҳам катта туртки беради [1] дея таъкидлаб ўтиши ҳам юқоридаги фикрларимизнинг ёрқин далилидир.

Мамлакатимизда эришилган натижалар билан биргаликда келгусида амалга оширилиши лозим бўлган қатор ишлар мавжудки, улар юртимизда туризмнинг янги йўналиши бўлган экотуризмни ҳар томонлама ривожлантириш, мавжуд салоҳиятдан оқилона ва самарали фойдаланиш учун тадқиқотлар олиб боришни тақозо этади.

Экологик туризмни ривожлантириш ва бошқариш соҳасида халқаро туристик ташкилотларнинг жаҳон миқёсида тутган ўрнини тадқиқ этиш мақсадида экотуризмни тарқалиш географиясини кўриб чиқиш муҳим аҳамият касб этади.

Халқаро экологик туризмга талаб мавжуд бўлган асосий ҳудудлар – Шимолий Америка ва Ғарбий Европа мамлакатларидир. А.И. Эйтингон ва А.А. Дорофеев бошқа илмий мактаблар каби, ушбу йўналишларни “европа ва америка экологик туризм мактаблари” деб атаганлар. Экологик туризмнинг америка мактабига хос бўлган қирраси, экотуризмни – табиий ва кўриқланадиган ландшафтлар билан антропоген таъсирдан нисбатан ўзгармаган табиий муҳитга саёҳат ва дам олиш бўлиб ҳисобланади. Бу ерда экотуризмнинг муҳим қирраси, америка мактабига биноан – экологик таълимдир. Экотуризмнинг европа мактаби, биринчи навбатда, экотуризмнинг табиатга йўналтирилган асосини таъкидлаган ҳолда, кўпроқ урғуни туризмнинг маҳаллий аҳоли олдида ижтимоий жавобгарлигига беради ва дестинация ҳудудида экотуризм ёрдамида иқтисодий муаммоларнинг ечимига қаратилганидир.

Экологик туризм соҳасини ривожлантириш ва бошқариш халқаро тажрибани янада синчиклаб тадқиқ этиш учун экотуризм ривожланишига нисбатан халқлараро сиёсат соҳасини кўриб чиқишни тақозо этади.

Экологик туризмни ривожлантириш учун Бутунжаҳон ёввойи табиат Фонди, Табиий ресурслар ва табиат муҳофазаси Халқаро иттифоқи каби Халқаро ташкилотлар фаолияти жалб этилмоқда.

Бундан ташқари халқаро ва ҳудудий даражада конгресслар, симпозиумлар ва семинарлар ўтказилмоқда, экотуристлик фирмалар сони ошиб бормоқда, туризмнинг барча турларига нисбатан экологик туризм афзал кўрилмоқда [2].

Таъкидлаш жоизки, жаҳон миқёсида экологик туризм фаолияти яхши ташкил этилган. Глобал масштабда экотуризм фаолиятини координация қилиш ва унинг ривожланишига кўмаклашиш халқаро ташкилотлар орқали амалга оширилади, булар қаторида БМТ, ЮНИДО ва махсус фондлар Глобал экологик фонд ёки Ёввойи табиатни муҳофаза қилиш бутунжаҳон фонди. Бу ерда экологик туризм ривожланишига йирик халқаро тузилмалар кўмаклашадилар, уларнинг кенг кўламли табиатни муҳофаза қилиш мақсадалари мавжуд бўлиб, фаолиятларининг бир тури бўлган экотуризмнинг ривожланишини иқтисодий жиҳатдан қўллаб-қувватлайдилар, бу эса табиий захиралардан фойдаланишга ва мустаҳкам ривожланишига кўмаклашади.

Сайёрамиз табиий захираларини муҳофаза қилиш борасида дунё ҳамжамияти ҳаракатларини бирлаштириш учун Бирлашган Миллатлар Ташкилоти (БМТ) муҳим роль ўйнайди. БМТнинг алоҳида комиссиялари экологик туризм ғояларини тарғибот қилишга ўз ҳиссасини қўшадилар. Қуйида келтирилган халқаро ташкилотлар ва дастурлар экологик туризмнинг глобал сиёсатини шакллантирадилар ва амалга оширадилар: Таълим, фан ва маданият бўйича Бирлашган Миллатлар Ташкилоти; БМТнинг ривожланиш дастури; Табиатни муҳофаза қилиш Халқаро Иттифоқи; Агроф-муҳит бўйича БМТнинг дастури- ЮНЕП ва б.

Юқорида санаб ўтилган дастурларнинг асосий мақсади биологик хилма-хиллик устидан мониторингни ташкил этишдан иборат ҳамда туристик қизиқиш бўлган жойларда табиий захираларни бошқариш тизимини яратиш, ҳудуднинг ижтимоий-иқтисодий ривожланишида тарихий-маданий ва экологик потенциални бирлаштириш, табиатни муҳофаза қилиш фаолиятини бажаришдан иборат.

Экологик туризмни ривожлантиришнинг халқаро битимлар ва дастурларни амалга ошириш учун турли халқаро молиявий ташкилотлар ўзининг махсус ҳиссасини қўшиб келмоқдалар: Ёввойи табиатни муҳофаза қилиш бутунжаҳон фонди (WWF); Қайта қуриш ва тараққиёт халқаро банки (IBRD); Глобал экологик фонди (GEF).

Ривожланаётган давлатларда махсус кўриқла-

надиган табиий ҳудудларни узоқ муддатли молиялаштириш мақсадида Траст табиатни муҳофаза қилиш фондлари ташкил этилади ва фаолият юритади, улар кўриқхоналар ва миллий паркларга ҳамда буларнинг табиатни муҳофаза қилиш фаолиятининг алоҳида турларига молиявий ёрдам кўрсатадилар.

Экологик туризмни ривожлантириш муаммоларга ихтисослашган бир қатор ташкилотлар мавжуд, улар экотуризмнинг жаҳон миқёсида ривожланишига кўмаклашадилар: Экотуристтик жамият (The Ecotourism Society), жамият бирлашмалари “Нейче-Консерванси”, “Одубонов жамияти” ва б.

Бутунжаҳон туристик ташкилоти (БТТ) – ҳукуматлараро ташкилот бўлиб, БМТ тасарруфиди 1975 йилда ташкил топган. Асосий мақсади туризмни ривожлантириш учун дунё ҳамжамияти ҳаракатларини мувофиқлаштириш, глобал туристик сиёсат ўтказиш учун масъул. Жаҳонда 2001-2002 йй. давомида БТТ саъй-ҳаракати билан экологик туризм ғояларини тарғиб қилиш борасида катта ишлар амалга оширилган. 2002 йилда ушбу ташкилот томонидан Экологик туризмнинг халқаро йили ўтказилган. 2002 йил 19-22 май кунлари БТТ ва ЮНЕП раҳбарлигида Канада давлатининг Квебек шаҳрида Экологик туризм бўйича Халқаро Саммит ўтказилди, ушбу саммитда дунёнинг 132 мамлакатидан 1100 вакил иштирок этди. Саммит иштирокчилари мамлакатлар ҳукуматлари ҳамда бизнес, ҳукуматлараро ва жамият иттифоқлари, халқаро молия ташкилотлари тадқиқот институтлари ва маҳаллий ҳамжамиятлар учун экологик туризмни ривожлантириш ва унинг мустақкам ривожланиши доирасида бир қатор кўрсатмалар ишлаб чиқдилар.

Ушбу тадбирдан кейин Экологик туризмни ривожлантириш бўйича бутун жаҳон туристик ташкилотнинг фаолияти нимага йўналтирилиши ҳақида қарорлар қабул қилинган эди:

- халқаро бозорларда экологик-туристик йўналишларни ва маҳсулотларни киритиш ҳамда самарали маркетинг учун имкониятларни кенгайтириш;
- узоқ муддат давомида экологик мувозанат фаолиятини таъминлаш ва принципларига риоя қилиш мақсадида экологик туризмнинг мониторинги, меъёрлаштирилиши, менежменти, режалаштириш усуллари ва методларининг кенг тарқалиши;
- экологик туризм ривожланиши ва экологик стандартлар соҳасида ижобий тажрибани жорий этишга кўмаклашиш ҳамда экологик-туристик хизматлар ва маҳсулотлар етказувчилари учун нуфузли

ва ўзаро келишилган сертификация ва стандартизация тизимларини яратиш.

Давлатлараро даражада экологик туризмни ривожлантириш бўйича сиёсатнинг келишилганлигига ҳудудий туристик ташкилотлар ва махсус давлатлараро иттифоқлар орқали эришилади. Эко-туризмни ривожлантириш масалаларида Европа Иттифоқининг туристик сиёсати, масалан, локал тор соҳадаги масала сифатида кўрилмайди, балки экологик ва ҳудудий сиёсат ҳамда кичик ва ўрта корхоналарга нисбатан сиёсат каби иттифоқ сиёсатининг аспектидан келиб чиқадиган комплекс характерга эга кўп сонли ечими мавжуд бўлган масалалар қаторида кўриб чиқилади. Европа ҳудудий сиёсатининг мақсади нафақат Европа Иттифоқи ҳудудида экологик туристик маҳсулотнинг сотуви билан банд бўлган аҳолининг ҳаёти ва меҳнат қилиши учун тенг шароитлар яратиш, балки умуман туристик индустрияни ва хусусан туристик ҳудудларни кўллаб-қувватлашдир. Туристтик индустрияни кўллаб-қувватлаш ҳудудий сиёсатининг қуйидаги молиявий воситалари ёрдамида кўллаб-қувватлаш амалга оширилади: Европа сармоялар банкининг заёмлари, европа фондларидан дотациялар ва ҳ.

Охириги йилларда ушбу сиёсат доирасида ҳозирги вақтда мавжуд бўлган туристик ҳудудларда экологик туризмни ривожлантиришга катта эътибор қаратиляпти. Бу европа Иттифоқи давлатларида экологик туризм ривожланишини кенг сармоявий кўллаб-қувватлашни изоҳлаб беради.

ЕИ давлатларида экологик туризмни ривожлантиришга кўмаклашувчи асосий молиявий воситаларга қуйидаги ихтисослашган фондларни киритадилар: Қишлоқ хўжалигига йўналтириш ва кафолатлаш Европа фонди; Европа ижтимоий фонди; Европа ҳудудий ривожланиш фонди.

Европа ижтимоий фонди экологик туризм соҳасига жалб қилинган кадрларнинг таълими ва малака оширишини ташкил этишни молиялаштириш билан шуғулланади. Бу ерда экологик туризмнинг хизмат кўрсатиш соҳасида фаолият юритаётган ва қишлоқ ҳудудларида яшаётган ёшларни жалб қилишга алоҳида эътибор қаратилган, бу эса маълум ижтимоий эффектга эга.

Европа ҳудудий ривожланиш фонди томонидан махсус кўриқланадиган ҳудудларда жойлашган экологик-туристик инфратузилма объектларининг қурилиши ва қайта қурилишини молиялаштиришга, ҳамда ҳудудларнинг табиий ва маданий потенция-

лини ўзлаштириш учун маблағлар ажратилади.

Европа Иттифоқининг бир қатор давлатларида, айниқса, Европанинг марказий ва шарқий қисмларида, кўп сонли қишлоқ хўжалик ҳудудларининг тузилмаси заифдир. Шунинг учун Қишлоқ хўжалигига йўналтириш ва кафолатлаш Европа фонди томонидан Европада энг катта талаб бўлган экологик туризмнинг йўналишларидан бири бўлган – агротуризмни ривожлантириш мақсадида маблағлар ажратилади. Ушбу сиёсатнинг асосий мақсади қишлоқ хўжалигида ишлаб чиқариш билан банд бўлган аҳолига ёрдам кўрсатиш, бу эса қўшимча иш жойлари ва даромад манбалари пайдо бўлишида намоён бўлади. Аграр туризм, Европада ривожланиб бораётган урбанизация ва аҳолининг қарашини инобатга олган ҳолда, қишлоқ ҳудудларининг ижтимоий ва иқтисодий томонлардан фаоллаштириш омили сифатида келади. Қишлоқ хўжалигига йўналтириш ва кафолатлаш Европа фонди махсус қўриқланадиган

табiiй ҳудудларни яратишни, уларда экологик-туристик инфратузилмани ривожлантиришни ва ҳудудларда турли табиатни муҳофаза қилиш тадбирларини ўтказишни ҳам молиялаштиради.

Шундай қилиб, ривожланган давлатларда экотуризм соҳасида давлат бошқаруви ва тартибга солиш схемасининг таҳлили шуни кўрсатадики, ушбу давлатларда тартибга солиш давлат даражасида амалга оширилади, инфратузилмани ва экотуризмнинг бошқа компонентларини ривожлантиришга ҳамда қўллаб-қувватлашга қилинган катта харажатлар ўзини оқлайди ва даромад олиб келади, маҳаллий аҳолининг ижтимоий мавқеини кўтаришга кўмаклашади, маҳаллий қабилаларни ривожлантиради, иш ўринларини беради ва ушбу дестинацияларнинг жозибадорлигини оширади, бу эса ҳудудий ва маҳаллий ҳукуматларнинг фаолиятини баҳолашга билвосита ижобий таъсир кўрсатади.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг Олий Мажлисга Мурожаатномаси 29.12.2018 йил <http://parliament.gov.uz/64465777.PNG>
2. Мўминов Азизбек Зиёвиддинович, Экологик туризм – тараққиётнинг муҳим омили <http://dx.doi.org/10.26739/2181-9599-2019-3-35>.
3. Хамидов О.Х. Экотуризмни бошқариш механизмини такомиллаштириш-туризм соҳасини стратегик ривожлантиришнинг муҳим йўналиши “Халқаро молия ва ҳисоб” илмий электрон журнали. 2-сон, апрель, 2017 й.
4. Хаитбоев Р. Экологик туризм. Ўқув қўлланма. Тошкент, 2018 й. 248-б.